

(ה) 'ספר הלבן'

(White Paper). מסמך שפירסמה ממשלת בריטניה ב-17 במאי 1939 ובו קבעה את מדיניותה ביחס לארץ-ישראל.

בעקבות עלייתם של הנאצים לשלטון בגרמניה ב-1933 הגיע לארץ גל גדול של עולים, ובתוך שלוש שנים גדל היישוב פי שניים והגיע לכ-400,000 נפש. באפריל 1936 פרצה שביתה כללית של ערביי ארץ-ישראל נגד העלייה והתרחבותה של ההתיישבות היהודית, והיא לוותה בהתקפות דמים על יהודים. כך החלו מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט (1936-1939). במאורעות נהרגו מאות יהודים ואלפי ערבים, עשרות יישובים הותקפו בידי כנופיות ערבים, שרבים מהם היו מתנדבים מן הארצות השכנות, קשרי החברה והכלכלה בין היהודים לערבים נותקו כמעט כליל, ותקופות ארוכות היה למאורעות צביון של מרד עקוב מדם בשלטון הבריטים.

הבריטים שלחו לארץ צבא רב לדיכוי המהומות ושיתפו פעולה עם ארגון ה'הגנה', ועם זאת ניסו למצוא פתרון מדיני לאיבת הקבע של הערבים ליהודים, שהתפרצה כפעם בפעם במעשי אלימות. גישושי ההסדר של הבריטים כללו גם פניות לממשלות של מדינות ערב. בפברואר-מרס 1939 נערכה בלונדון, ביוזמת הבריטים, 'ועידת סינט ג'ימז', ולמעשה שתי ועידות, כי הערבים סירבו להיפגש עם היהודים ולשבת עמהם בחדר אחד, והבריטים קיימו שיחות נפרדות עם שני הצדדים. חמש מדינות ערביות (מצרים, עבר-הירדן, עיראק, ערב הסעודית ותימן) השתתפו בוועידה. הוועידה הסתיימה בכישלון, לפי שלמרות הווייתורים מרחיקי הלכת של הבריטים סירבו הערבים להסכים אף להסדר שיקצץ באופן קיצוני את ממדי העלייה.

במדיניות הבריטים חל מהפך קיצוני. למרות המחוייבות לכינונו של בית-לאומי יהודי בארץ-ישראל, שנכללה בהצהרת בלפור מיום 2 בנובמבר 1917 ובמנדט מטעם חבר הלאומים מיום 25 באפריל 1920, החליטו הבריטים, נוכח סכנת המלחמה הגוברת באירופה, כי המשך התפתחותו של היישוב העברי בארץ שוב אינו עולה בקנה-אחד עם האינטרסים של קיסרותם. ממשלת בריטניה הגיעה לכלל מסקנה כי תמיכת הערבים, ולמיצער ניטרליות מצידם, חיונית למאבק הממשמש ובא עם הנאצים, ואילו תמיכתם של היהודים מובטחת ממילא, נוכח מדיניותו האנטישמית של היטלר. כתוצאה מכך פירסמו הבריטים 'ס"ל', ובו התכחשה בריטניה למעשה למחוייבותיה הקודמות לציונות: מספר העולים לארץ הוגבל ל-15,000 בשנה בלבד, ואף זאת רק לחמש שנים, ואחריהן תיפסק כליל ולא תותר עוד עליית יהודים לארץ אלא בהסכמת הערבים: בכמעט 95% משטח ארץ-ישראל תיאסר או תוגבל מאוד רכישת קרקעות בידי יהודים; כעבור עשר שנים תקום בארץ ממשלה עצמאית, ולמעשה תוקם בה מדינה ערבית.

מחאות היהודים נגד ה"סה"ל" ונגד הפרת ההתחייבויות מצד הבריטים היו לשווא. הבריטים קבעו את מדיניותם במזרח התיכון וסירבו להכניס בה שינויים גם משהתברר שההתנערות ממחוייבותם ליהודים אין בה כדי לרכוש את תמיכת הערבים, ובמידה רבה אף לא את ניטרליותם. ה'הגנה' וה'ארגון הצבאי הלאומי' (אצ"ל) תיכננו התנגדות פעילה ל"סה"ל", אך משפרצה מלחמת-העולם השנייה בספטמבר 1939 הסתלקו מתוכניותיהם. ואולם, כול היישוב ראה ב'סה"ל' איום ישיר לזכויות היהודים בארץ, ובאשר לפליטים היהודים הנסים מאירופה הכבושה בידי הנאצים ששערי הארץ נסגרו בפניהם – איום לקיומם של היהודים. מבחינות אלו היה ה'סה"ל' הגורם המדרבן לגיבוש מדיניות יהודית עצמאית, שאינה שמה את מבטחה בבריטניה, והיא התבטאה ב'עליה ב' וב'תכנית בילטמור', שקראה לכינון ארץ-ישראל כ'קומנוולת יהודי' (למעשה – מדינה יהודית). עם הקמתה של מדינת ישראל במאי 1948 היה מעשה הראשון של הממשלה הזמנית ביטול האיסור על העלייה וההגבלות על רכישות קרקעות בארץ בידי יהודים.